

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE DENETİMİN ETKİNLİĞİ: FİNANSAL KRİZ DÖNEMLERİ İÇİN AKSİYON ÖNERİLERİ

Dr. Öğretim Üyesi Seda SÖNMEZ ÖZEKİCİOĞLU

Akdeniz Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, (sozekicioglu@akdeniz.edu.tr)

ÖZET

Finans sistemi içinde yer alan bankacılık sektörü, finansal liberalleşme ile birlikte önemini artırırken; diğer taraftan 1990 sonrası yaşanan ekonomik krizlerden en yoğun etkilenen sektör olmuştur. Türk bankacılık sektörünün yaşanan finansal krizlerdeki önemli sorunlarından birisi, iç ve dış denetim mekanizmalarının konjonktürel anlık gelişmelere uyum sorununun denetim mekanizmasını etkinlikten uzaklaştırması ve sonuçta krizin derinleşmesine neden olmasıdır. Bu çalışma, finansal kriz dönemlerinde Türk bankacılık sektörünün risk yönetimini daha sağlıklı ve etkin hale getirebilmesi için farklı aksiyon önerileri sunmaktadır. Yönetim ve denetimle ilgili aksiyon önerileri sayesinde risk yönetiminde bankalar, en alt biriminden en üst birime kadar entegrasyonu sağlayarak çalışıp krizin olağan ve olağandışı etkilerine karşı sektörü koruyabileceklerdir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık sektörü, finansal kriz, iç denetim, dış denetim, denetimde etkinlik.

THE EFFECTIVENESS OF AUDITING IN TURKISH BANKING SECTOR: ACTION RECOMMENDATIONS FOR FINANCIAL CRISES TERMS

ABSTRACT

The banking sector, in the financial system, assumed importance along with financial liberalization; whereas it has been mostly influenced sector by the economic crises following 1990. One of the crucial issues of the Turkish banking sector during the financial crises involves the problem of adaptation of internal and external auditing mechanisms to the cyclical instantaneous improvements that remove the auditing mechanism from effectiveness and, in turn, leads to the deepening of the crisis. This study introduces various action proposals in order to render the Turkish banking sector's risk management more sound and effective throughout the financial crisis periods. By courtesy of the action proposals regarding management and supervision, banks would be able to preserve the sector against the usual and unusual impacts of the crisis by maintaining integration from the bottom to the top level in risk management.

Keywords: Banking sector, financial crisis, internal auditing, external auditing, auditing effectiveness.

1. Giriş

1990'lı yıllardan itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik yönetim, özel ve kamu sektörünün yönetiminde şeffaflık ile hesap verebilirliğe verilen önemle birlikte anılmaya başlanmıştır. İyi yönetim, özel ve kamu sektöründe tüm alt sektörlerdeki etkin işleyen denetim mekanizmasıyla gerçekleştirilebilir. Finans sektörü içinde bankacılık sektörü, ilgili bankacılık kanunları ile hukuk mevzuatına uygun şekilde yönetilir ve denetlenir. Bankalarda denetimin temel amaçları, bankacılık sisteminde kurum içi ve dışı şeffaflık, hesap verebilirlik, güvenilirlik ve istikrarı artırmaktır.

Son 25 yıl içinde Türkiye'de yaşanan 1994 Krizi, 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri ile 2008 Küresel Krizden en çok etkilenen finansal sektör, bankacılık sektörü olmuştur. Ekonomik kriz dönemlerinde finansal sorunlar yaşayan bankalar, bozulan arz-talep dengesine dolaylı olarak ilave ekonomik olumsuzluklar eklemektedir. Dolayısıyla bankalarda etkin işleyen denetim faaliyetlerinin önemi ve denetime duyulan ihtiyaç, özellikle ekonomik kriz dönemi süresince ve sonrasında yoğun şekilde artmaktadır.

Öngörülen ve öngörülemeyen riskleri beraberinde getiren ekonomik kriz yaklaşırken bankacılık sektörü, alabileceği denetim tedbirleri ile yakın gelecekte yaşayabileceği tahribatları azaltabilir ve engelleyebilir. Bu doğrultuda çalışmada; denetimin bankacılık sektöründeki konumu ve etkinliği ile ekonomik kriz dönemlerinde bankacılık sektöründe denetim mekanizmasının artan önemi ele alınmıştır.

Kriz dönemlerinde ve sonrasında bankacılık sektöründe iç ve dış denetim mekanizmasının işleyişi ve yönetim süreci zorlaşabilmekte ve çözüm üretileme aşamasında yetersizlikler yaşanabilmektedir. Bankacılık sektörü için ekonomik kriz dönemlerinde denetimin önemini vurgulayan çalışmalar söz konusu olmakla birlikte; bu çalışmalarda, sektörde uygulanabilecek somut öneriler yetersiz kalabilmektedir. Bu doğrultuda çalışma, finansal kriz dönemlerinde denetimin etkinliğini artırıp işleyişini hızlandırabilecek ve tüm bankalar için uygulanabilirliği olabilecek aksiyon önerileri ve müşteri aksiyon formu çerçevesinde somut çözüm önerileri sunmaktadır.

2. Bankacılık Sektöründe İç ve Dış Denetim Mekanizmalarının Değerlendirmesi

Kamu/özel ve yabancı sermayeli bankalar, finansal piyasaların en temel unsurlarıdır. Bankaların rezerv ve sermaye gereksinimleri, bankacılık sektöründe düzenleme ve denetimin önemli bileşenleri haline gelmiş; bu gereksinimlerin artması ise bankaların riskini azalttığı gibi denetim mekanizmasının etkinliğini de pekiştirmiştir (Bosch vd., 2008:128). Etkin işleyen denetim mekanizması, yöneticiler ve hissedarlar arasındaki bilgi alışverişini maliyetini düşürmekte ve aynı zamanda banka yönetiminin piyasalara sağladığı bilgilerin güvenilirliğini ölçebilmektedir (Ojo, 2006:5).

Bankaların risklerinin azaltılmasında önemli rol oynayan denetim mekanizması, toplamda üç farklı türden oluşmaktadır. Bunlardan ilki, kurum bünyesinde çalışan iç denetçilerce yapılan "iç denetim"; ikincisi, "tam bağımsız denetim" ve "kamu denetimi"nden oluşan "dış denetim"; üçüncüsü ise "uluslararası denetim"dir. Çalışmada iç ve dış denetim mekanizmalarında etkinlik kavramına ve kriz döneminde iç ve dış denetim alanında alınabilecek tedbirlere yer verilmiştir.

2.1. Bankacılıkta İç Denetim Mekanizması ve Etkinliği

Küresel ekonomideki kıyasıya rekabet ortamı, finansal piyasalarda bankaların etkin çalışabilmesi için iç ve dış denetim mekanizmalarına ihtiyacı artırmıştır. Denetim görevini yapan iç ve dış denetçiler, denetimde etkinliği sağlayabilmek ve denetim raporlarını hazırlarken banka ile ilgili tarafsız ve doğru şekilde denetlenen mali tablolara güvenme olasılığını artırmak için bilgi ve becerilerini sürekli yenilemelidir. Bununla birlikte denetimde etkinlik sadece denetçinin niteliğinden etkilenmez; aynı zamanda bankanın iç kontrol sistemi ve dış denetim kurumunun ya da bağımsız dış denetim kuruluşunun özellikleri de önemli rol oynamaktadır (Al-Khaddash vd., 2013:206).

İç denetim faaliyetleri, dünya genelinde özellikle 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren yürütülmeye başlanmış ve birçok sektörde kurum içi yönetim sürecinin bir parçası haline gelmiştir. İç denetim, kurumdaki mali ve mali olmayan faaliyetlerin tümünü kapsamakla birlikte kontrol mekanizması görevini de üstlenmektedir (Aslan, 2010:66). Kurum içi bütçe, planlama, muhasebe, denetim ve bilgi sistemi gibi kavramları tek çatı altında toplayarak birbiriyle kaynaştıran iç kontrol mekanizması, ancak etkin işleyen iç denetim mekanizmasıyla güçlenebilir. Kurum yöneticileri, iç kontrollerin kalitesini periyodik değerlendirme raporlarıyla ölçebildikleri gibi iç denetim biriminin hazırladığı raporlardan da istifade edebilirler (Özener, 2000:5).

Bankacılıkta etkin işleyen bir iç denetim biriminin genel olarak görevleri, bankanın risklerini tespit etmek, yönetmek ve azaltmak; bankanın varlıklarını korumak; banka içindeki kontrollerin kalitesini ve etkinliğini gözden geçirmek için çalışmalar yapmak; banka bünyesindeki faaliyetlerin etkin, verimli ve ekonomik şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğini güvence altına almak; görevlerini yerine getirirken idareci veya yöneticilerin etkisi altında kalmadan bağımsız olarak çalışmalar yapmaktır. İç denetçiler, iç kontrol ve denetim faaliyetlerini yerine getirirken denetim raporları ve gerekli konularda yönetime öneriler ve tavsiyelerde bulunarak bankanın yönetim politikalarına katkı sağlamaktadır (BIS, 2012:2). Görev kapsamı dâhilinde bankalarda iç denetim birimleri, mali denetim, uygunluk denetimi, performans denetimi, sistem tabanlı denetim ve bilgi teknolojileri denetimi yapmaktadır.

Bankacılık sektöründe iç denetim faaliyetlerindeki değişimin sonucu ortaya çıkan risk odaklı iç denetim, yeni ve modern bir denetim yöntemi olarak benimsenmiştir. Risk odaklı iç denetim yaklaşımı, denetimin şeklini, kapsamını, zamanını, denetim kaynaklarının tahsisini ve tüm iç denetim faaliyetlerini her bir bankanın risk profilini, risk yönetim sistemlerinin mevcudiyetini ve bunların yeterliliğini dikkate alarak şekillendirmektedir.

Banka denetçileri tarafından yerine getirilen iç denetim faaliyetleri, denetimde etkinliğin sağlanabilmesi için dış denetim faaliyetleri ile bütünleşmiş bir şekilde çalışmalı; birbirlerinin ikamesi değil, birbirini tamamlayıcı nitelikte hizmetler vermelidir. Bankacılık sektöründeki etkin denetim çabalarının artırılması, bankalara karşı piyasa disiplininin sağlamalaştırıldığı göstermektedir (Ghosh vd., 2018:2).

2.2. Bankacılıkta Dış Denetim Mekanizması ve Etkinliği

Bankacılıkta bağımsız dış denetim, bankanın iç kontrol sistemlerinin yeterliliğinin kontrol edilebilmesini, mevzuatın ve düzenlemelerin uyumluluğunun korunabilmesi ile bankacılık işlemlerinde etkinliğin ölçülebilmesini mümkün kılan bir mekanizmadır (Bosch vd., 2008:128). Bankacılıkta denetim mekanizmasının öneminin artmasıyla birlikte kurumsal yönetim ve iç kontrol mekanizması dış denetimin görüşlerini de dikkate almak durumunda kalmıştır. Bilgi teknolojileri sistemlerine duyulan güven, dış denetimine duyulan güvenle pozitif yönlü ilişki içindedir (Ojo, 2006:14). Dış denetçinin gerek banka yönetiminin gerekse müşterilerin baskılarından uzak, profesyonel etik değerlerle birlikte bağımsız olarak çalışması denetimin etkinliği açısından önem taşımaktadır (Al-Khaddash vd., 2013:210). Türkiye’de bankalardaki dış denetim faaliyetleri; bağımsız denetim kuruluşları ile BDDK, SPK, Merkez Bankası ve özellikle kamu bankalarının denetiminde etkin rol oynayan Sayıştay gibi kamu kurum ve kuruluşlar aracılığı ile yürütülmektedir.

Shuker (2012), iç denetçi ve dış denetçi arasındaki işbirliğini ve koordinasyonunu ifade eden “entegrasyon”un önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda denetimde entegrasyon; denetim faaliyetlerinin daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasını sağlama ve denetim çalışmalarını genel olarak denetim amaçlarına ulaşacak ve kuruma fayda sağlayacak şekilde dağıtmak amacıyla iç denetçi ile bağımsız dış denetim kuruluşları arasındaki işbirliği ve koordinasyonu ifade eden bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Endaya (2014) ise denetimde entegrasyonun amacını denetimde etkinliği en üst düzeye, maliyetleri ise en alt seviyeye indirme olarak ifade etmiştir.

2.3. İç ve Dış Denetimin Bankacılık Sektöründeki Etkileri

Kurumsal yönetimde etkinlik ve verimliliğin ön plana çıkması, iç ve dış denetim mekanizmalarını klasik denetim anlayışından farklı bir konuma taşınmıştır. Bankacılık sektöründe yönetici-personel-müşteri üçgeninde bilgi kirliliği ve bilginin dengesiz dağılımından kaynaklı asimetrik bilgi sorununun azaltılmasında etkin işleyen denetim mekanizması gereklilik arz etmektedir (Al-Matari vd., 2016:125). Bu noktada iç denetim birimiyle uyumlu çalışmalar yürüten bankanın denetim komitesine de önemli görevler düşmektedir. Denetim komitesiyle koordine içinde çalışırken iç denetim birimi görev ve sorumluluklarını yerine getirmeli ve yöneticilerin performanslarını izleme yeteneklerini geliştirerek bankanın performansını artırmaya yardımcı olmalıdır. Bir yönetim mekanizması özelliği de taşıyan denetim komitesi, yatırımcıların karlılığının artmasına yardımcı olmaktadır. Bu olumlu gelişme, genel olarak denetimin bankacılık sektöründeki pozitif etkisi olarak değerlendirilebilir (Turley & Zaman, 2004:309).

Santiso (2006), 10 Latin Amerika ülkesinde dış denetim ile yolsuzluk kontrolü arasında pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Aynı pozitif ilişki, dış denetim ile bütçe şeffaflığı arasında da belirlenmiştir. Dış denetime duyulan gereksinimlerin karşılanması, gerek piyasa disiplini artırmakta gerekse düzenleyici mekanizmaların geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Etkin işleyen denetim sistemleri, banka risk kontrol mekanizmasının etkin çalışmasını olumlu yönde etkileyebilmektedir. Banka varlıklarının gerçek riski hakkında daha fazla bilgi edinebilen etkin denetim sistemleri, gerek asgari sermaye gerekliliklerinin etkinliğini artırmaya, gerekse denetçilerin banka yönetimi üzerindeki disiplin cezalarını yönlendirmeye yardımcı olmaktadır (Fernández & González, 2005: 467-469).

Ghosh vd. (2018), bankacılık sektöründe dış denetimin bankaların iç kontrol ve denetimi üzerinde olumlu etkilerine yer vermiştir. Dış denetimin denetim riskini azalttığı ve böylece istenen denetim bilgilerini sağlayacak yeterli denetim kanıtı oluşturulabildiği de vurgulanmıştır. Çalışmada özellikle ekonomik kriz dönemlerinde bankaların karmaşık finansal yapılarının borç veren yatırımcılar ile öz sermaye yatırımcılarını tedirgin ettiği ve asimetrik bilgi temelinde tedirginlikleri artan yatırımcıların ise etkin işleyen denetim mekanizmasına olan taleplerini artırdığı sonucuna varılmıştır.

Birçok sektörde gözlenen asimetrik bilgi sorunu, banka ile müşteriler arasında ve banka yöneticileri ile personel arasında da yaşanabilmektedir. Asimetrik bilgi sorununu azaltma veya tamamen ortadan kaldırma yolunda atılabilecek en önemli adımlardan birisi etkin işleyen iç ve dış denetim mekanizmalarıdır. Bankacılık sektöründe asimetrik bilgi sorununun çözümünde önemli rol oynayan denetim mekanizması, diğer taraftan bankanın faaliyetlerini yavaşlatabilmekte; işlem sürelerini uzatabilmekte ve iç denetçilerin iş yükünü artırabilmektedir.

3. Türkiye’deki Krizlerin Bankacılık Krizine Dönüşümü ve Denetim Sorunu

Türkiye ekonomisinin 1994, 2000 ve 2001 yıllarında yaşadığı krizler özellikle bankacılık sektörünü olumsuz etkilemiştir. Nedenleri, maliyetleri ve sonuçları birbirinden farklılık gösteren 1994 Krizi, 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri Türk finans sisteminin yeteri kadar güçlü olmaması, denetim mekanizmalarının krizin oluşum öncesinde ve sonrasında etkinliğinin zayıf olmasından ötürü derin etkilerle atlatılmıştır. Kriz sonrasında finansal sistemin can damarı olan bankacılık sektörü, yapılan hatalardan ders alınarak yeniden yapılandırma programları ve denetim mekanizmasındaki düzenlemelerle daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulmuştur. 2007 yılında ABD’de başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan küresel finansal krizden Türkiye ekonomisi de etkilenmiş ancak alınan tedbirlerle bankacılık sektörü, en az hasarla krizin üstesinden gelebilmiştir.

3.1. Türkiye’de Bankacılık Sektörünü Etkileyen Krizlerin Anatomisi ve Maliyetleri

Bankacılık krizleri genel çerçevede bankalardaki mevduatların geri çekilmesi, banka hücumları ve bankaların varlık yapısındaki kötüleşmeler olarak değerlendirilebilir (Allen & Gale, 1998:1245). Bankacılık krizleri sonucunda banka iflasları, birleşme ya da finansal kuruluşlara devletin el koyması, zorla kapatma gibi birçok finansal olumsuzluk ortaya çıkabilmektedir. Bu olumsuzluklar sonucunda bankacılık krizleri, hem krizin gerçekleştiği ülkeler açısından hem de küresel ekonomi açısından büyük maliyetlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Arı & Özkeskin, 2016:45-58). Bankacılık sektöründe denetimin artan önemini ortaya koyan bankacılık krizlerinin nedenleri makroekonomik şoklar, finansal gelişmelere paralel olarak artan rekabet ve riskli faaliyetler, özensiz krediler, kötü yönetim, dışsal faktörler, döviz kuru rejimleri, denetim eksikliği ve etkinsizliği olarak sıralanabilir.

Bankacılık sisteminde ortaya çıkan krizler, diğer finansal krizlerle kıyaslandığında sektöre daha hızlı nüfus etmesi, çok sayıda iflasa neden olması, bankacılık sektörünün dışına yayılarak finansal sistemde ve ekonomide önemli sorunlara neden olması, ülke ekonomisinde ağır maliyetler oluşturması gibi nedenlerden ötürü ulusal ve uluslararası ölçekte önemli tehditler oluşturmaktadır (Karacan, 2000:65-67). Bankacılık krizleri ile bankacılık sistemine güven azalarak aşırı fon çıkışları ortaya çıkabilmekte; bu durum ise sadece finansal piyasaları

değil reel ekonomiyi de olumsuz etkileyebilmektedir. Bankacılık krizlerinin önemli ekonomik maliyetlerinden birisi de bankaların işlevlerini yerine getirememesinin finans piyasalarına yarattığı muhtemel maliyetlerdir. Kriz dönemlerinde, bankaların temel işlevlerinden biri olan kredi mekanizmasında yaşanan aksaklıklar sonucunda piyasaya verilen kredilerin geri ödenmemesi ile bankalar kredi olanaklarını azaltma, durdurma ve kredileri geri çağırma yoluna giderek farklı aksiyon pozisyonları alabilmektedir. Kriz döneminde alınan bu aksiyonlar ise sektörde üretimi azaltacak; istihdamı olumsuz etkileyecek; yatırımların durmasına; piyasanın daralma sürecine girmesine ve ekonomik büyümenin düşmesine neden olacaktır (Çinko & Ak, 2009:61). Bu çerçevede Türkiye ekonomisinde yaşanan bankacılık krizlerini; 1994 Krizi, 2000 Kasım, 2001 Şubat Krizleri ve 2008 Küresel Krizi dâhilinde değerlendirmek mümkündür.

3.1.1. 1994 Krizi

1990 yılında uygulanan finansal serbestleşme politikası, Türkiye ekonomisi için fırsatları ve tehditleri beraberinde getirmiştir. Bu politikayla birlikte 1990lı yıllarda kamu finansmanı açığı, cari işlemler açığı, dış ticaret açığı, faiz, kur, enflasyon gibi alanlarda farklı düzeyde sıkıntılar veya tehditler yaşanmıştır. Bu sorunlu alanlar yönetilemeyecek hale geldiğinde ise Türkiye ekonomisi döviz krizi ve ekonomik krizler ile karşılaşmıştır. 1994 Krizi'nde dövize olan aşırı talep, döviz rezervlerinin hızla düşmesine ve dövizin devalüe edilmesine neden olmuştur (Oktar & Dalyancı, 2010:12). Böylece bankacılık sektörü, 1994 yılında yaşanan ekonomik krizde öz kaynaklarının önemli bir kısmını kaybetmiş ve hızlı bir şekilde küçülmüştür. 1994 Krizi, bankacılık sistemi üzerinde önemli bazı değişikliklere yol açmıştır. Bunlar (Akın, 2015:562);

- Bankaların toplam mevduatı, 1994 yılının ilk çeyreğinde %14,7 oranında azalmıştır.
- Türkiye bankacılık sektöründe faaliyet gösteren yerli özel bankalar, toplam varlıklarının %33'ünü kaybetmişlerdir.
- Bankalara karşı güvensizliği ortadan kaldırmak amacıyla devlet, mevduata %100 garanti getirmiştir.

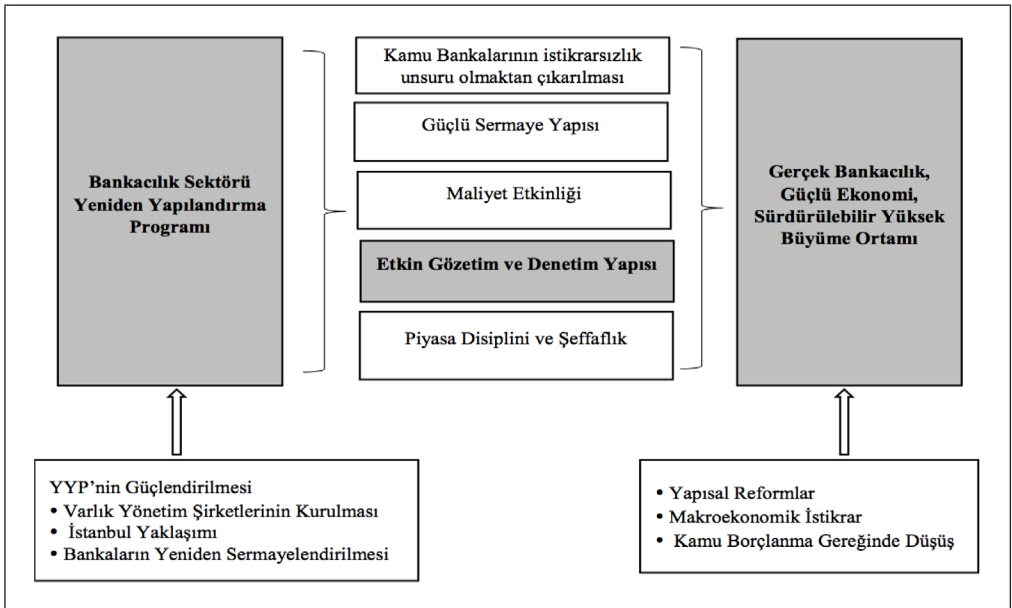
Türkiye ekonomisi, 1994 Krizi'nin etkilerini istikrar programları kapsamında kısa sürede atlatmıştır. Denetim kurumlarının gerekliliği ve denetimin önemi kapsamında, 1981 yılında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile kurulan Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), 30.12.2012 tarihli ve 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile yeniden düzenlenmiş; 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile 2000 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) kurulmuştur. SPK'nın kuruluş amacı, tasarrufların menkul kıymetlere yatırılarak halkın iktisadi kalkınmaya etkin ve yaygın bir şekilde katılmasını sağlamak; sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını sağlamak; tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarının korunmasını düzenlemek ve denetlemektir. BDDK'nın amacı ise tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak; bankaların ve özel finans kurumlarının piyasa disiplini içerisinde sağlıklı, etkin ve dünya ölçeğinde rekabet edebilir bir yapıda işleyişi için uygun ortamı yaratmak; bu sayede ülkenin uzun vadeli ekonomik büyümesine katkıda bulunmak için denetim görevini yerine getirmektir (Bahar & Erdoğan, 2011:10).

3.1.2. 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri

2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri, bankacılık temelinde ilerleyerek ekonomik krize dönüşen nitelikteki krizlerdir. 2000 Kasım Krizi sonrası faiz riskini üstlenen bankalar, 2001 Şubat Krizi sonrasında ise hem faiz hem de döviz riskini üstlenerek önemli kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. 2000 Kasım Krizi'nin temel nedeni, bünyesinde fazla miktarda devlet iç borçlanma senedi (DİBS) bulduran bir Türk bankasının kredi kanallarının kapatılması ve elindeki DİBS'ni ikinci el piyasasında satışa çıkarması sonucunda faiz oranlarının sürekli artması olmuştur (İşeri, 2004:44).

Faiz oranlarındaki hızlı artışlar, bir yandan bankaların fonlama maliyetlerini artırmış; diğer yandan ise banka bilançolarını olumsuz yönde etkilemiştir. 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri'nden sonra ivedilikle "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı" (YYP) uygulanmaya başlanmıştır (Akın, 2015:563). 15 Mayıs 2001'de açıklanan YYP'nin detayları Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1: Yeniden Yapılandırma Programı

Kaynak: BDDK (2010). *Krizden istikrara Türkiye tecrübesi. Çalışma Tebliği, 3. Baskı, Erişim Tarihi: 24.06.2019, <http://www.bddk.org.tr/>.*

Şekil 1'de yer alan Yeniden Yapılandırma Programı, bankacılık sistemindeki temel kırılma noktalarını gidermek üzere dört temel başlık üzerine kurulmuştur. Bunlar (BDDK, 2010:38);

- Krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması,
- Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması,

- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankaların en kısa sürede çözümlenmesi,
- Bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesidir.

1999-2003 döneminde Türk bankacılık sektöründe şube sayısı 8.298'den 6.029'a gerilerken personel sayısı 174 binden 130 bine düşmüş; istikrarlı büyümenin ve YYP önlemlerinin etkisiyle söz konusu göstergeler, 2005 yılı sonunda toparlanarak 6.240 ve 138,6 bin olarak gerçekleşmiştir (BDDK, 2010:77).

1994, 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri'nde etkili olan en önemli unsurdan birisi de bankacılık sektörü üzerinde yeterli sistematik kontrolün ve denetimin olmamasıdır. Etkili bir denetim sistemi kurulabilmesi dâhilinde, bankacılık sektörü ve genel olarak finans sektörü, yaşadıkları aşırı risk faktörleri ve suiistimaller hakkında erken uyarılabilir ve krizleri daha kolay atlatabilirlerdi (Kesebir, 2018:8). 2001 Krizi'nde bankacılık sektöründe yönetsel zaafiyetler, denetim eksikleri ve banka bilançolarındaki zayıflıklar ortaya çıkmış; sektör, YYP ile yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu kapsamda bankalardan sermaye yapılarını güçlendirmeleri istenmiş, aktif ve sermaye yapısında yetersizlikler görülen bankalar ise TMSF'ye devredilmiştir. Alınan önlemlerle bankacılıkta kontrol ve denetim faaliyetleri uluslararası standartlara ulaştırılmış; kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması sağlanmıştır (Coşkun Arslan & Eken, 2005:108). Bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması sayesinde kriz sonrasında da bankacılık sektörünün etkin denetlenmesi adına yeni önlemler alınmaya devam edilmiştir (Kesebir, 2018:7).

3.1.3. 2008 Küresel Krizi

2007 yılının ortalarında ortaya çıkan ve Türkiye ekonomisinde de etkilerini hissettiren 2008 Küresel Krizi, ABD emlak piyasasında başlayan ve hızla yayılan bir mortgage krizidir. Amerikan ekonomisinin dünya ekonomisindeki gücü ve büyüklüğü, bu krizi dünya ekonomik krizi haline getirmiştir (Yıldırım, 2010:48). 2008 Küresel Krizi'nin temel nedeni, ABD gayrimenkul sektörünün kontrolsüz ve yetersiz denetimden kaynaklı olarak aşırı büyümesidir. ABD finans sistemindeki derecelendirme kuruluşları aracılığı ile bankaların yeteri kadar denetim altına alınmamış olması ve yaşanan denetim aksaklıkları, krizin denetim sorunuyla alakalı diğer nedenleri arasında yer almaktadır (Ege & Şahin, 2015:391).

2001 Krizi sonrasında bankacılık sektöründe uygulanan yapısal dönüşüm sayesinde; küresel krizin Türk bankacılık sistemine yansımaları, diğer ülkelere kıyasla daha sınırlı kalmıştır. Türk bankalarının kriz döneminde sermaye yeterlilik oranlarının güçlü bir yapıda olması ve riskli enstrümanlara yatırım yapılmamış olması, Türk bankacılık sisteminin ve ekonomisinin krize karşı dayanıklılığını artırmıştır (Alptekin, 2009:6). 2000 ve 2001 Krizleri'nde büyük sorunlar yaşayan ve buna bağlı olarak yapısal reformlarını hızla tamamlayan Türk bankacılık sektörü, küresel krizin ana sebebinin oluşturduğu ve "sub-prime" mortgage olarak tanımlanan kredi türev ürünlerine yatırım yapmaması, sağlam aktif yapısı, güçlü likidite yapısı, kontrollü risk yönetimi ve güçlü iç kontrol sistemlerine sahip olması sayesinde 2008 Krizi'nin etkilerini hafifletmiştir (Avşar, 2011:169). Ertuğrul ve diğerleri (2010) "*Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri*" adlı çalışmalarında, krizlerin tekrarlanmaması için bankacılık sektöründe

denetim ve gözetim mekanizmalarının etkin bir şekilde işleminin gerekliliğini vurgulamıştır. Ayrıca çalışmada, Merkez Bankası'nın fiyat istikrarının yanında finansal istikrara ve denetime de gerekli önemi vermesi üzerinde durulmuştur.

3.2. Türk Bankacılık Sektörü Kriz Aksiyonları

Türk bankacılık sektörü, bankacılık krizlerini sağlıklı yönetmek ve krizlerin maliyetlerini hafifletmek amacıyla banka politikaları kapsamında bir takım tedbirler almak durumundadır. Bankalar kriz dönemlerinde banka politikaları kapsamında hedefleri, müşterileri, personeli, denetim süreçleri ve mevzuatları konusunda daha hassas davranarak revizeler yapmalıdır. Alınan tedbirler ve değişiklikler banka çıkarlarıyla uyumlu, müşteri memnuniyetiyle bütünleşmiş ve erken uyarı sistemleriyle birlikte hızlı ve anlık çalışmalar dâhilinde yürütülmelidir.

Finansal hizmet sunan bankalar, rekabet sürecinde müşteri sadakati oluşturarak müşterileriyle uzun dönemli iş ilişkileri kurmaktadır. Günümüzde artan rekabetle birlikte, yarı homojen yapıda birbirine benzeyen ürün ve hizmetler, işletmeler açısından farklılaştırmanın giderek zorlaşmasına neden olduğundan bankalar, müşteri memnuniyetini sağlamak ve bunu banka sadakatine dönüştürmeyi hedeflemek durumundadır. Bu ilişkinin uzun dönemli ve sağlıklı olabilmesi için ise müşterinin iyi tanınması ve izlenmesi gerekmektedir. Ayrıca bankalar, yoğun rekabet koşulları altında farklılıklarını, müşteri ilişkileri yönetim uygulamaları ve müşterilerine yönelik sundukları hizmetler sayesinde yaratabilmektedir (Savaşçı & Tatlıdıl, 2006:62-63)

Türk bankacılık sektörü, kriz dönemlerinde kriz dönemi özelliklerine uygun önlemler ya da aksiyonlar oluşturabilir. Tablo 1'de sunulan bu aksiyonlardan ilki ve en önemlisi, müşteri ilişkilerine yönelik olup, müşterilerle ilişkilerde daha fazla hassas davranılması (müşteri ziyaretlerinin artırılması, müşteri sorunlarına alternatif çözüm önerileri getirmek, vs.) odaklıdır. Ekonominin lokomotifini üstlenen bankalar kriz dönemlerinde uyguladıkları politikalar sayesinde krizin etkilerini hafifletecek, sektördeki firmaların finansal dar boğazlıklarına çözüm üretebilecek, denetim mekanizmalarını daha etkin işleterek problemleri sektörlerin sorunlarını aşabilecek şekilde müşterilerine finansal destek imkânları sunabilmesi gerekmektedir.

Tablo 1: Bankalarda Kriz Yönetiminde Aksiyon Önerileri

• KOBİ/Ticari/Kurumsal Müşteri ile ilgili Aksiyonlar
• Bankanın Şube Ağı ile ilgili Aksiyonlar
• Personel ve Yönetici ile ilgili Aksiyonlar
• Denetim ile ilgili Aksiyonlar
• Hukuk ile ilgili Aksiyonlar
• Banka Hedefleri ile ilgili Aksiyonlar
• Banka Birleşme ve Devirleri ile ilgili Aksiyonlar
• Bankanın Evrak İşleri ile ilgili Aksiyonlar
• Erken Uyarı Sistem ile ilgili Aksiyonlar

Kaynak: Tablo 1, çalışmanın yazarı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1’de yer alan müşteri odaklı aksiyonlar, KOBİ, ticari ve kurumsal müşteriler için bankaların uygulayabileceği farklı pozisyonlar ile değerlendirilebilir. Bankaların kriz dönemlerinde mevcut çalışmalarını devam ettirdikleri ve kredi riskini yönettikleri müşterileri ile henüz çalışmaya başlamadıkları yeni müşterileri için aldıkları aksiyonlar farklılık gösterebilmektedir. Örnek olarak bankalar, kriz yönetim süreçlerinde kârlılıklarını korumak veya artırmak amacıyla mevcut müşterileri ile hizmet ilişkisini devam ettirmek isteyecek ya da bankayı zarara uğratacak riskli gördüğü müşterilerle çalışmalarını azaltarak sonlandıracaktır.

Tablo 1’de yer alan Türk bankacılık sektöründeki kriz dönemi aksiyonları incelenmeye devam edildiğinde, bir diğer aksiyon, banka şube ağı ile personel ve yöneticilerle ilgilidir. Bankalar kriz dönemlerinde maliyetlerini artıran, görev zararları yaratarak bankanın büyümesine engel olan ya da kârlılık oluşturmeyen şubeleri ile ilgili de aksiyonlar alabilmektedir. Kriz dönemlerinde bankalar bazı şubelerin sayısını azaltabilir veya riskli görülen ve maliyet oluşturan banka şubelerini aynı hinterlandtaki büyük şubelerle birleştirerek küçülme politikası izleyebilmektedir. Bu şubelerde çalışan personeli ise başka şubelere transfer edebilir ya da uzmanlık alanına göre istihdamı fazla olan şubelerdeki personel sayısını azaltarak banka kaynaklarında tasarrufa gidebilir. Ayrıca bazı bankalar yeni pazar ağlarına ulaşmak ve krizi fırsata çevirmek için yeni şubelerin açılmasını, şubelerin büyütülmesini destekleyebilir ve bu alanlara yeni personel alabilir. Bazen de krizi sağlıklı yönetmek adına şubeler, bölgeler ve genel müdürlük bölümlerine denetimi artıracak, sorunlu kredileri yönetecek ve risk yönetimini yakın takibe alacak hukuk, risk yönetim ve özellikle de denetim birimlerini genişleterek yeni alt birimler kurabilir, tecrübeli yeni personel ve yönetici istihdam edebilir. Buna ilişkin denetim aksiyonları Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 1’de yer alan kriz dönemi aksiyonları içinde değerlendirilen denetimle ilgili aksiyonlar ise - çalışmada ayrı bir tablo olarak - Tablo 2’de detaylandırılmıştır. Bir diğer kriz aksiyonu ise hukukla ilgili mevzuatsal değişiklikler ve alınan önlemlere ilişkindir. Kriz dönemlerinde bankalar mevzuatlarının kapsamını genişletebilir, detaylandırabilir ve riskin kontrolü ve denetim mekanizmasının işlevselliğini ve etkinliğini artırmak amaçlı ilave kararlar alabilir. Bu amaçla 4389 sayılı Bankalar Kanunu, 19.10.2005 tarihinde 5411 sayılı Bankacılık Kanunu olarak revize edilmiş ve uygulanmaya konulmuştur. Tablo 1’de yer alan bir başka aksiyon olarak banka hedefleri, güncellenen mevzuat çatısı altında kriz dönemi konjonktürel durumuna göre anlık pozisyonlarla azaltabilir ya da artırabilir.

Tablo 1’de yer alan kriz dönemi bankacılık sektöründe alınabilecek aksiyonlardan bir diğeri ise banka birleşmeleri ve devir işlemleridir. Banka birleşmeleri ve devirleri finansal kriz dönemlerinde zor duruma düşen bankaları kurtarmayı amaçlamak, tasarruf yaratmak ve maliyetleri azaltmayı amaçlamak için yapılmaktadır. Kriz dönemlerinde banka birleşmeleri ve banka devirleri kapsamında alınan aksiyonlara 2001 Krizi sonrasında YYP ile TMSF bünyesine alınan bazı bankaların birleştirilmesi, kapatılması veya devir edilmesi örnek olarak verilebilir. Bu dönemde Ulusal Bank, İktisat Bankası, EGS Bank, Bayındırbank, Kentbank, Milli Aydın Bankası, Tarihbank, Sitebank ve Toprakbank olmak üzere 8 banka TMSF’ye devredilmiştir. Ocak 2001’de Egebank, Yurtbank, Yaşarbank ve Bank Kapital, Nisan 2001’de ise Ulusal Bank Sümerbank ile birleştirilmiş ve aynı yıl içerisinde Sümerbank Oyak Grubuna satılmıştır (TBB, 2002:5-22).

Bankacılık işlemlerinin takibi, kontrol ve denetiminde kullanılan her türden evrakın kriz dönemlerinde detaylarının artırılması, maddi hataların önüne geçilmesi ve evrak eksiklerinin giderilmesi için birtakım aksiyonlar alınabilir. Tablo 1’de yer alan Türk bankacılık sektörü için önerilen kriz aksiyonlarından sonuncusu olarak erken uyarı sistemlerine yönelik aksiyonlar, gelecekte yaşanabilecek bankacılık krizlerine karşı ihtiyati tedbir ve anlık kararları içermektedir. Örneğin 1994, 2000 ve 2001 Krizleri’nde banka bünyesinde alınan aksiyonlar, önlemler ve YYP sayesinde 2008 Küresel Kriz’in Türk bankacılık sektöründe yaratabileceği olumsuz etkiler hafifletilmiş ve güçlü bir bankacılık sistemi ile krizin teğet geçmesi sağlanabilmiştir.

4. Bankacılık Kriz Yönetiminde Etkin Denetim için Aksiyon Önerileri

Ekonomik kriz dönemlerinde bankaların verdikleri kredileri tahsil edememesi, faaliyetlerini aksatabilmekte ve etkinliğini azaltabilmektedir. Kriz dönemlerinde banka kredilerinin kontrolü, yönetimi ve yapılandırılmasında gerek dış gerekse iç denetim süreçleri bankanın kriz yönetimine yön vermektedir. Türk bankacılık sektöründe denetimi güçlendirmek için 1995 yılı Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, yıllık programlarda denetim ve gözetim sisteminin etkinliğinin artırılması ve bu amaçla bağımsız karar mekanizmalarına kavuşturulması amaçlanmış ve bu amaçla BDDK kurulmuştur. 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile Türk bankacılık sektöründe dış denetim rolü üstlenen TMSF’nin BDDK tarafından idare ve temsil olunmasına karar verilmiştir. Ayrıca dış denetim kuruluşları olan Merkez Bankası ve SPK’nın kanunlarında finansal denetimin temelini oluşturan muhasebe standartlarının uluslararası ölçütlere yaklaştırılması için de bazı düzenlemeler yapılmıştır (BDDK, 2010:16).

Sektörde dış denetimde önemli yeri olan bağımsız dış denetim uygulamasını daha şeffaf ve güvenilir hale getirmek için 31.01.2002 tarihinde “Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik ile Bağımsız Denetim Yapacak Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Yetkilerin Geçici veya Sürekli Olarak Kaldırılması Hakkında Yönetmelik” yayınlanmıştır. Ayrıca 2002 yılında yayınlanan 4389 sayılı Bankalar Kanunu’nun geçici 4. maddesi uyarınca “Yapılacak Özel Bağımsız Denetimin Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik” ile mali tabloların enflasyon muhasebesi esasına göre düzenlenmesi öngörülmüştür. 2004 yılında ise “Özel Finans Kurumlarının uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ” yayınlanmıştır. Bu tebliğ ile tüm özel finans kurumları için muhasebeleştirme ve finansal raporlama açısından tekdüzen sağlanmış; denetim ve gözetim için gerekli olan bilgilerin doğrulanabilir ve denetlenebilir bir şekilde doğrudan ve sağlıklı olarak elde edilmesi olanaklı hale gelmiştir. Denetim mekanizmasının iyileştirilmesi amacıyla sektöre yönelik düzenlemelere ilaveten, yabancı ülkelerle ve uluslararası otoritelerle işbirliğinin geliştirilmesine çalışılmıştır. Bu çerçevede, uluslararası kontrol ve denetimin etkinleştirilmesi için diğer ülkelerle işbirliği kapsamında Denetim Standartları Açıklamaları (SAS) ve BASEL I, II, III ve IV uygulamalarına katılımlar sağlanmıştır (BDDK, 2010:64).

Dış denetimin dışında iç denetimi de kapsayan iç kontrol mekanizmasının iyileştirilmesinin gerekliliği, Türk bankacılık sektöründe yaşanan 1994, 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri ile ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda 08.02.2001 tarihinde 4389 sayılı Bankalar Kanunu’nun 9. maddesinin 4. fıkrasına dayanılarak “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetim Sistemleri Hakkında Yönetmelik” yayınlanmıştır (Resmi Gazete, 2001). 28.06.2012 tarihinde ise “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine

İlişkin Yönetmelik” yayımlanmıştır (Resmi Gazete, 2012a). Türkiye’de 2001 yılı ve öncesinde bankaların denetiminin büyük ölçüde teftiş kurullarına bağlı müfettişler tarafından gerçekleştirilmesi, denetimde yapılan düzenlemelerin yetersiz ve dar kapsamlı olmasına neden olmuştur. Bu sorunu çözmek için Türk bankacılık sektöründeki hukuksal düzenlemeler ile denetime ve özellikle iç denetim sistemine yeni bir anlayış getirilmiştir. Bu doğrultuda iç denetim sürecinde teftiş tek başına rol oynamamakta; iç kontrol ile birlikte daha etkin bir denetim süreci söz konusu olmaktadır (Özten & Kargın, 2012:123). Tablo 2’de, bankacılık sektöründe yaşanabilecek krizlere karşı etkin bir denetim anlayışını ortaya koyabilmek için alınması gereken aksiyonlar ve tedbirler maddeler halinde sunulmuştur.

Tablo 2: Bankacılık Kriz Yönetiminde Etkin Denetim Aksiyonları

• İç ve dış denetim sıklığının artırılması
• İç ve dış denetim kapsam alanının genişletilmesi
• İç ve dış denetim mevcut mevzuatlarının konjonktüre göre hızlı revize edilmesi ve güncellenmesi
• İç denetim mekanizması içinde iç denetçi, iç kontrol uzmanı ve müfettiş sayılarının revize edilmesi
• Dış denetim mekanizmasında kamu ve bağımsız dış denetim kurum ve kuruluşlarıyla daha yoğun işbirliği içine girilmesi
• İç ve dış denetim mekanizmalarının bankaların diğer birimleriyle işbirliğinin artırılması
• İç ve dış denetim bölümlerini destekleyecek yeni alt birimlerin kurulması
• İç ve dış denetim bölümlerinin organizasyon yapısının çeşitlendirilmesi

Kaynak: Tablo 2, çalışmanın yazarı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2’de yer aldığı üzere bankacılık kriz dönemlerinde iç ve dış denetimin birbirini destekleyecek; bağımsız ve objektif olarak çalışacak ve krizin risklerini azaltıp, muhtemel fırsatlarını ortaya çıkartmaya yardımcı olacak şekilde çalışmaları oldukça önem taşımaktadır. Bu kapsamda iç ve dış denetim faaliyetlerinin sıklaştırılması ve görev alanının genişletilmesi, personel sayılarının artırılması ve yeni alt birimler oluşturularak organizasyon yapılarının çeşitlendirilmesi, Tablo 2’de etkin denetim aksiyonları olarak önerilmiştir. Bununla birlikte hukuksal zeminin kuvvetlendirilerek iç ve dış denetim mevzuatında kriz yönetimi için çözüm odaklı yönetmelik ve genelgeler hazırlanması diğer önemli aksiyonlardandır.

Son olarak kriz dönemlerinde bankaların iç ve dış denetim mekanizmalarının hukuk, risk takip ve/veya tasfiye bölümleri gibi bankaların denetim işlevini kolaylaştıracak bölümlerle çalışmalarını artırmaları ve bu bölümlerle işbirliklerini kuvvetlendirmeleri gerekmektedir. Tablo 3’de bankacılık sektöründe kriz dönemlerine özgü uygulanabilecek “Günlük Aksiyon Formu (GAF)” ile bankacılıkta etkin denetim mekanizmasının işleyişini kolaylaştıracak bir öneri formunun işleyiş çerçevesi oluşturulmuştur.

Tablo 3: Günlük Aksiyon Formu (GAF) İşleyiş Çerçevesi

Müşteri ziyareti	Müşteri ziyareti aksiyonu
Müşteri portföy büyüklüğüne göre risk primi çok yüksek olanlara	Günlük müşteri ziyareti
Müşteri portföy büyüklüğüne göre risk primi yüksek olanlara	Haftalık müşteri ziyareti
Müşteri portföy büyüklüğüne göre risk primi sabit olanlara	Periyodik aralıklarla müşteri ziyareti
Kredi fiyatlaması	Kredi fiyatlaması aksiyonu
Mevcut krediyi yeniden fiyatlama	Konjonktüre göre günlük, haftalık, periyodik fiyatlamalar
Yeni krediyi fiyatlama	Konjonktüre göre günlük, haftalık, periyodik fiyatlamalar
Teminat kontrolü	Teminat kontrolü aksiyonu
Teminata alınan çek ve senetlerin istihbaratı	Konjonktüre göre günlük, haftalık, periyodik
Teminata alınan gayrimenkul ipoteğinin ekspertiz güncellemesi	Konjonktüre göre bir kez istenebilir
Mevcut müşterinin diğer bankalarla ilişkisi	Mevcut müşterinin diğer bankalarla ilişkisi aksiyonu
Diğer bankadaki kredileri düzenli ödeniyorsa	Bankanın müşteriyile ilişkisi mevcut koşullarla devam
Diğer bankadaki kredi düzensiz ödeniyorsa kredinin yeniden yapılandırılması, teminat değişikliği	Kredinin yeniden yapılandırılması, teminat değişikliği
Diğer bankadaki kredisi ödenmiyorsa	Bankadaki mevcut kredinin kapatılması
Müşteri-sektör ilişkisi	Müşteri-sektör ilişkisi aksiyonu
Müşterinin faaliyet gösterdiği sektör riskliyse	Yeni müşteriye kredi ilişkisine girilmemesi, mevcut müşteriye ilişkiyi yöneterek kredinin kapatılması
Müşterinin faaliyet gösterdiği sektör riskli değilse	Moralitesi yüksek yeni müşteriye kredi ilişkisi kurulması, mevcut müşteriye ilişkinin artırarak yönetilmesi
Kredi türü revizesi	Kredi türü revizesi aksiyonu
Sabit faizli kredi kullanımı	Temkinli davranılması ve/veya kullanım sıklığının azaltılması
Değişken faizli kredi kullanımı	Krediyeye öncelik verilmesi
Riskli kredi türlerinin kullanımı	Azaltılması veya duruma göre kullanılmaması (Ör: Nakit yönetim, gün içi kredileri)

Kaynak: Tablo 3, çalışmanın yazarı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3'te detaylarıyla sunulan GAF işleyiş çerçevesi toplamda 6 alt başlıktan oluşmaktadır. Kriz döneminde bankanın KOBİ/ticari/kurumsal müşteri temsilcilerinin portföyünde yer alan farklı risk gruplarından her bir kredi müşterisi için GAF işleyiş çerçevesindeki yönlendirmeler doğrultusunda hazırladığı günlük geribildirim aksiyonlarını şube, bölge ve genel müdürlüklerdeki ilgili birimlere göndermeleri önerilmektedir. GAF işleyiş çerçevesi sayesinde bankalar, olağan ve olağandışı riskleri önceden kontrol altına alabilecek ve mevcut riskleri ise etkin denetim mekanizması çatısı altında yönetebileceklerdir.

5. Sonuç

Finansal liberalleşmenin yoğun şekilde yaşanmaya başladığı 1980lerin başından itibaren bankacılık sektörü de gerek ulusal gerekse uluslararası rekabet yarışına dâhil olmuştur. Finansal sistem içinde kamu, özel ve yabancı sermayeli bankalar, bu yarışın içinde finansal krizlerden en yoğun ve hızlı şekilde etkilenen sektörler arasında yer almıştır. Türkiye’de 1994, 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri, bankacılık sektörüne yayılıp başlı başına bankacılık sektöründe kriz ortamı yaratmıştır. 2008 Küresel Krizi ise alınan tedbirlerle Türk bankacılık sektörüne ve Türkiye ekonomisine teğet geçmiştir.

Türkiye’de yaşanan ekonomik krizlerin bankacılık sektöründe derinleşmesi, sektörün yapısal sorunları ve eksiklerini ortaya çıkarmış; bununla birlikte bankaların iç kontrol, iç ve dış denetimlerindeki sistemsel ve yönetsel zayıflıklarını gözler önüne sermiştir. Etkin denetim mekanizması sadece bankanın yönetsel ihtiyacı olarak değerlendirilmemiş, yatırımcılar ve müşteriler için de önemli bir konu haline gelmiştir. İç denetim süreçleriyle bünyesindeki denetçiler tarafından denetlenen bankalar, dış denetim ile de bağımsız denetim kuruluşları ve bazı kamu kurumları tarafından periyodik olarak denetlenmektedir. Rutin denetim süreçleri, kriz dönemlerinde yeterli gelememekte; konjonktürel ortama uyum sağlamak zorlanabilmektedir. Bu sorunların giderilebilmesi için kriz yönetiminde bankanın anlık pozisyonlara ve tedbirlere ihtiyacı doğabilmektedir. Bu bağlamda çalışma, kriz dönemlerinde banka yönetiminin anlık karar verme becerilerine yön çezebilecek ve riskleri sağlıklı yönetebilecek farklı aksiyon önerileri sunmaktadır.

Kriz dönemi aksiyon önerileri kapsamında yer alan etkin denetim aksiyonları sayesinde krizin iç ve dış denetim sürecinde alınabilecek tedbirler ile hafif atlatılması öngörülmüştür. Kriz döneminde iç ve dış denetim mekanizmalarının birbiriyle entegrasyonu ve uyumu olağan dönemlere kıyasla daha fazla önem arz etmektedir. Çalışmada denetimin etkinliğini artırmak için önerilen aksiyonlar ve “Günlük Aksiyon Formu” (GAF) önerisi sayesinde bankalara duyulan güven olumlu yönde etkilenebilecek, müşteri ilişkileri ve pazardaki konumu krizden en az hasarla çıkabilecektir.

Gerek ekonomik krizin gerekse bankacılık krizinin bankacılık sektöründe yaratabileceği tahribatlar, banka yönetimi ve idaresi ile personeli tarafından uygulanabilecek aksiyonlar ile derinleşmeden atlatılabilecektir. Çalışmanın sonunda önerilen GAF işleyiş çerçevesi sayesinde ise kriz döneminde banka personelinin mevcut ve potansiyel müşteri ilişki yönetiminde iyileştirmeler sağlanabilecektir. Sonuç olarak muhtemel bir ekonomik kriz, bankanın en alt biriminden en üst birimine kadar titizlikle uygulanabilecek yönetim ve denetimle ilgili aksiyon önerileri ile GAF önerisi sayesinde en etkin şekilde yönetilebilecektir.

Kaynakça

- Akın, F. (2015). Bankacılık krizleri. İçinde F. Kaya (ed.), *Bankacılık giriş ve ilkeleri*, 4. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Al-Khaddash, H., Al Nawas, R. & Ramadan, A. (2013). Factors affecting the quality of auditing: The case of Jordanian commercial banks. *International Journal of Business and Social Science*, 4(11), 206-222.
- Allen, F. & Gale, D. (1998). Optimal financial crises. *The Journal of Finance*, 53(4), 1245-1284.
- Al-Matari, Y. A., Homaid, A. A. & Alaaraj, H. (2016). The Influence of audit committee effectiveness on banks' performance in Yemen. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(4), 1424-1428.
- Alptekin, E. (2009). *Küresel krizin Türkiye ekonomisi ile sanayisine yansımaları ve dipten en az zararlı çıkış yolları*. Erişim Tarihi: 20.06.2019, <http://www.izmir.org.tr/>.
- Arı, A. & Özkeskin, N. (2016). Türkiye'deki bankacılık krizlerinin nedenleri: Ekonometrik bir yaklaşım. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 53(622), 45-60.
- Aslan, B. (2010). Bir yönetim fonksiyonu olarak iç denetim. *Sayıştay Dergisi*, 77, 63-86.
- Avşar, M. (2011). Küresel kriz ve Türk bankacılık sektörüne yansımaları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 143-171.
- Bahar, O. & Erdoğan, E. (2011). 1994 ve 2000 krizleri sonrasında Türkiye'de uygulanan finansal regülasyon politikaları. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 2-16.
- BDDK (2010). *Krizden istikrara Türkiye tecrübesi*. Çalışma Tebliği, 3. Baskı, Erişim Tarihi: 24.06.2019, <http://www.bddk.org.tr/>.
- BIS (Bank for International Settlement) (2012). The internal audit function in banks. *Basel Committee Report on Banking Supervision*, Erişim Tarihi: 09.06.2019, <https://www.bis.org/publ/bcbs223.pdf>.
- Bosch, T., Mukuddem-Petersen, J. & Petersen, M. A. (2008). Optimal auditing in the banking industry. *Optimal Control Applications and Methods*, 29, 127-158, DOI: 10.1002/oca.828.
- Çinko, L. & Ak, R. (2009). Küreselleşen ekonomilerde yaşanan bankacılık krizlerinin anatomisi. *Maliye Finans Yazıları*, 23(83), 59-83.
- Çoşkun Arslan, Ö. & Eken, M. H. (2005). 2001 ve 2008 krizlerinin Türk bankacılık sektörüne etkilerinin karşılaştırılması. *Maliye Finans Yazıları*, 104, 105-130.
- Ege, İ. & Şahin, S. (2015). Nedenleri ve sonuçlarıyla finansal krizler. İçinde G. Delice , İ. Ege (ed.), *Uluslararası Finans: Teori Politika ve Uygulama*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Endaya, K. A. (2014). Coordination and cooperation between internal and external auditors. *Research Journal of Finance and Accounting*, 5(9), 76-80.
- Ertuğrul, C., İpek, E. & Çolak, O. (2010). Küresel mali krizin Türkiye ekonomisine etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(13), 59-72.
- Fernández, A. I. & González, F. (2005). How accounting and auditing systems can counteract risk-shifting of safety-nets in banking: some international evidence. *Journal of Financial Stability*, 1, 466-500.
- Ghosh, A. (Al), Jarva, H. & Ryan, S. G. (2018). *Do bank regulation and supervision substitute for bank auditing?*. Erişim Tarihi: 06.06.2019, <http://papers.ssrn.com>.
- İşeri, M. (2004). *Son finansal krizler evresinde Türkiye'de bankacılık*. 1. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Karacan, A. İ. (2000). *Bankacılık ve kriz*. 3. Baskı, İstanbul: Creative Yayıncılık.

- Kesebir, M. (2018). Türkiye’de 2001 krizi sonrası bankacılık sektörünün durumu, yapısal reformlar ile son yıllardaki gelişmeler. *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 3(2), 1-19.
- Ojo, M. (2006). Auditor independence - its importance to the external auditor’s role in banking regulation and supervision. *Conference Proceedings of the IBFR Conference*, 1-25.
- Oktar, S. & Dalyancı, L., (2010). Finansal kriz teorileri ve Türkiye ekonomisinde 1990 sonrası finansal krizler. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 29(2), 1-22.
- Özeren, B. (2000). *İç denetim, standartları ve mesleğin yeni açılımları*. Ankara: Sayıştay Yayınları.
- Özten, S. & Kargın, S. (2012). Bankacılıkta iç kontrol faaliyetleri kapsamında krediler kontrolü ve muhasebeleştirme süreci. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 14(2), 119-136.
- Resmi Gazete (1999). *4389 Sayılı bankalar kanunu*. 23.06.1999 Tarih ve 23734 Sayılı.
- Resmi Gazete (2001). *Bankaların iç denetim ve risk yönetimi sistemleri hakkında yönetmelik*. 08.02.2001 Tarih ve 24312 Sayılı.
- Resmi Gazete (2005). *5411 Sayılı bankacılık kanunu*. 01.11.2005 Tarih ve 25983 Sayılı.
- Resmi Gazete (2012a). *Bankaların sermaye yeterliliğinin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin yönetmelik*. 28.06.2012 Tarih ve 28337 Sayılı.
- Resmi Gazete (2012b). *6362 Sayılı sermaye piyasası kanunu*. 30.12.2012 Tarihli ve 28513 Sayılı.
- Santiso, C. (2006). Banking on accountability? Strengthening budget oversight and public sector auditing in emerging economies. *Public Budgeting and Finance*, Summer, 66-100.
- Savaşçı, İ. & Tatlıdıl, R. (2006). Bankaların kredi kartı pazarında uyguladıkları CRM stratejisinin müşteri sadakatine etkisi. *Ege Üniversitesi, Ekonomi, İşletme, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Dergisi*, 6(1), 62-73.
- Shuker, H. (2012). The relationship between the internal auditor and the external auditor. *Al-Mudaqiq Journal*, 18-24.
- TBB (Türkiye Bankalar Birliği) (2002). 2001 yılında Türk bankacılık sistemi. *Bankacılar Dergisi*, TBB Yayınları, 42, 5-22.
- Turley, S. & Zaman, M. (2004). The corporate governance effects of audit committees. *Journal of Management and Governance*, 8(3), 305-332.
- Yıldırım, S. (2010). 2008 Yılı küresel ekonomi krizinin dünya ve Türkiye ekonomisine etkileri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(18), 47-55.